

Lärande för livet – verksamhetsförlagd utbildning

*Mari Bergqvist, Cilla Hansson, Leif Leisnert
Lasse Lindhagen, Madeleine Rohlin
Charlotte Stöltén*

Inledning

Rapporten om *Verksamhetsförlagd utbildning* belyser de flesta delar givna i uppdraget, dock icke samtliga. Rapporten ska ses som ett underlag för vidareutveckling av aktuellt tema. Rapporten representerar arbetsgruppens erfarenheter och ger inte en fullständig bild av verksamhetsförlagd utbildning vid Malmö högskola.

Verksamhetsförlagd utbildning

Verksamhetsförlagd utbildning (VFU) är den del av utbildningen som sker i en kontext, som representerar studenternas kommande aktiviteter i deras arbetsliv fullt ut. Denna del av utbildningen, som vanligen är förlagd till en arbetsplats utanför lärosätet, har olika förutsättningar och ser olika ut beroende på utbildningsprogram och studentens framtida arbetsliv. Det finns emellertid många likheter mellan den verksamhetsförlagda delen för olika utbildningar på Malmö högskola. En av utgångspunkterna för arbetsgruppen har varit att belysa dessa likheter och att lära av varandra för att utveckla och förbättra den verksamhetsförlagda delen av olika utbildningsprogram på Malmö högskola.

Syften med verksamhetsförlagd utbildning

Det övergripande syftet oavsett utbildningsprogram är att studenten ska få stöd och främjas i sin utveckling som professionell. Detta

görs genom att studenten, medarbetarna vid lärosätet och verksamheten verkar tillsammans som partners (Figur 1).

Figur 1. Den verksamhetsförlagda delen av utbildningen utgår från ett gemensamt syfte där samarbetet mellan tre partners utgör grunden. Denna del av utbildningen anpassas efter den utbildning som den sker inom och får därför olika utformning för olika utbildningsprogram.

SYFTEN MED VERKSAMHETSFÖRLAGD UTBILDNING

ÄR ATT STUDENTEN SKA:

- »socialiseras in i professionen« inom ramen för sin grundutbildning. »Knäcka koden för sin framtida professionella verksamhet« genom att få insikt i så många dimensioner som möjligt för sin framtida verksamhet. Det handlar exempelvis om att ingå i ett arbetslag (team), som består av individer med olika kompetenser och bakgrund
- kunna kritiskt reflektera över och förhålla sig till likheter/skillnader mellan kunskap och förståelse, färdighet och förmåga, värderingsförmåga och förhållningssätt, som tillämpas inom utbildningen på lärosätet och i annan verksamhet
- kunna tillämpa ett kritiskt förhållningssätt i handling och kunna tillämpa medborgerlig bildning inom ramen för annan verksamhet
- genomföra olika moment och därigenom förstå och uppleva att man verkligen kan något som representerar ens framtida verksamhet samt kunna reflektera över sin identitet utifrån erfarenheter i VFU med stöd av handledare från lärosätet och från verksamheten/professionen

- ges tillfälle att begrunda sitt utbildningsval i en verklighetstrogen kontext och ges möjlighet att skapa nätverk.

SYFTEN MED VERKSAMHETSFÖRLAGD UTBILDNING FÖR
LÄROSÄTET OCH DESS MEDARBETARE ÄR ATT:

- »kritiska händelser« som sker i VFU och består av situationer som verkligen finns i studenterna framtida verksamhet ska inventeras och undersökas. Genom att debattera sådana händelser i dialog med studenterna och verksamheten kan utbildningen på lärosätet förbättras
- förståelse och beredskap för kunskap och förståelse, färdighet och förmåga, värderingsförmåga och förhållningssätt användbara för verksamheten utvecklas
- studenternas »employability« ska utvecklas
- forskningsresultat kan implementeras på ett naturligt sätt
- kunskapsutveckling och forskning (gemensam för lärosätet och verksamheten) kan prioriteras och genomföras om sådant som kan utveckla det professionella inom olika verksamheter, såsom inom skolan, hälso- och sjukvården, lärosätet
- skapa ett ömsesidigt förtroende och partnerskap mellan olika verksamheter och lärosätet.

SYFTEN MED VERKSAMHETSFÖRLAGD UTBILDNING FÖR
VERKSAMHETEN

För att kartlägga vilka syften som verksamheten skulle kunna ha på den verksamhetsförlagda delen av utbildningen ansåg vi att det var viktigt att fråga olika företrädare för verksamheten.

Metod och tillfrågade företrädare

Vi genomförde en enkät baserat på två frågor:

- Vilka är dina personliga motiv till att vara engagerad i verksamhetsförlagd utbildning?
- Får verksamhetsförlagd utbildning positiva konsekvenser för din verksamhet? I så fall vilka?

Totalt tillfrågades 38 personer. Tjugosex av dem var handledande sjuksköterskor, representerande sjuksköterskeutbildningen på området Hälsa och samhälle, tre samordnare, två rektorer och en utvecklingsledare från central förvaltning, representerande Lärarutbild-

ningen samt sex tandläkare och verksamhetschefer inom Folk tandvården Skåne, representerande tandläkarutbildning på Odontologiska fakulteten.

Resultat

Vid genomläsning och analys av texterna i enkäterna framkom att syftena med verksamhetsförlagd utbildning kan grupperas i två tema:

- Individuell och kollektiv kunskapsutveckling
- Rekryteringsbefrämjande

Individuell kunskapsutveckling

Samtliga pekar på att handledning av studenter medför en kunskapsutveckling i den meningen att studenter har med sig aktuella kunskaper. Vidare beskrivs att studenterna också bidrar med aktuella forskningsresultat och »de senaste forskningsrönen«.

»Jag får nya kunskaper och infallsvinklar, nya vetenskapliga kunskaper hämtas ju oftast via skolan.«

Kunskapsutvecklingen beskrivs även ske genom att studenterna ställer frågor. Vidare beskrivs *reflektionen*, som samtalen med studenterna ofta medför, som ett sätt att fundera över det egna arbetssättet eller förhållningssättet.

»Det blir en utveckling i det egna lärandet. Man blir tvingad att tänka till i olika situationer. Studenterna ställer frågor som Hur? Vad? och Varför? – det är bra för arbetsplatsen också.«

Kompetensen som handledarna beskriver handlar om förmågan att handleda studenter och hur denna förmåga ständigt utvecklas. En del handledare beskriver också hur deras reflektionsförmåga har ökat genom handledningen av studenter.

»Det är stimulerande för mig som handledare att coacha studenterna till att lära sig behärska sjuksköterskans färdigheter och se dem växa in i rollen som sjuksköterska under praktiktiden.«

En dryg tredjedel av handledarna uttrycker att det är roligt och stimulerande att »ha studenter« och att det finns i glädje i handledarskapet och i att delge sina kunskaper.

»Roligt personligen för att jag hänger med i en utveckling.»

Kollektiv kunskapsutveckling

Majoriteten av de tillfrågade anser att verksamhetsförlagd utbildning leder till ett lärande i verksamheten på ett mera kollektivt plan. Detta sker genom att studenter ifrågasätter rådande rutiner, vilket uppfattas som nyttigt och stimulerande. Man uttrycker detta i termer av att det »är lätt att bli hemmablind«.

»Ja, det är mycket positivt. Man får alltid lära sig något nytt i varje nytt möte med olika studenter och genom deras nyfikenhet och deras frågor. Kanske vi som blivit hemmablinda kan se oss själva med deras klara ögon.«

»Vår verksamhet blir externt granskad av unga, kritiska ögon.«

Man påpekar också värdet av en dialog med ansvariga på lärosätet och att man genom VFU kan påverka och förbättra utbildningen.

»Ökad kontakt mellan lärosätet och verksamheten med möjlighet till kvalitetshöjning i både utbildning och verksamhet.«

»Genom tjänstgöringen ute i verksamheten finns också möjlighet för oss som framtida arbetsgivare att bilda oss en uppfattning om utbildningens kvalitet/inriktning och i dialog med utbildningsansvariga komma med förslag till förbättringsmöjligheter. Som presumtiv arbetsgivare för studenterna är det en fördel för oss att under tjänstgöringen kunna visa på sådant som vi tycker är viktigt att de behärskar och som vi värdesätter.«

Rekryteringsbefrämjande

Många handledare anser också att verksamhetsförlagd utbildning i sig är rekryteringsbefrämjande. Många studenter värvas också under sin avslutande utbildning. Därför är det viktigt att ge en god och

positiv bild av den egna verksamheten både i det korta och långa perspektivet.

»Viktigt att visa verksamheten för värvande av nya kollegor.«

»Flertalet medarbetare är rekryterade bland tidigare studenter.«

SYFTEN MED VERKSAMHETSFÖRLAGD UTBILDNING – SAMMANFATTNING

Baserat på resultatet av enkäten till företrädare för verksamheten framkom att syften med verksamhetsförlagd utbildning kan grupperas i två tema, Individuell och kollektiv kunskapsutveckling och Rekryteringsbefrämjande. Dessa temat överlappar delvis varandra och kan vara giltiga för studenterna och för lärosätet och dess medarbetare också. I *Figur 2* presenterar vi tema och har lagt till Utbildningens användbarhet dvs »employability«.

Figur 2. Sammanfattning av syften med den verksamhetsförlagda delen av utbildningen.

Kunskapsöversikt

Konceptet verksamhetsförlagd utbildning baseras bland annat på erfarenhetsbaserat lärande och »kontextuellt lärande«. Ju mer det sammanhang i vilken lärandet sker, liknar det där man ska utöva sin framtida profession, ju bättre blir lärandet. Andra teorier, som kan sägas ligga till grund för verksamhetsförlagd utbildning är lärande genom deltagande i praxisgemenskaper som bland annat har sitt ursprung i Deweys teori om lärande och Argyris och Schöns arbete om professionell praxis.

Vår intention var att söka lämpliga originalartiklar i databaser men vi har funnit det svårt att finna sådana artiklar. Publikationerna för de olika professionsutbildningarna finns i olika databaser. Vi har genomfört en mindre systematisk kunskapsöversikt under våren 2006. Sökningen i databaser försvårades emellertid av att verksamhetsförlagd utbildning har olika benämningar på engelska. Vi har listat några av de funna referenserna i slutet av vår rapport. Det vore värdefullt med en mera utförlig kunskapsöversikt, där litteratur av dels generell, dels mera specifik art relaterat till olika programutbildningar vid Malmö högskola sammanställs och bearbetas.

Goda exempel på Malmö högskola

Det finns troligen många goda exempel på Malmö högskola på den verksamhetsförlagda delen av utbildningen och dess olika moment. Nedanstående exempel är sådana som arbetsgruppens medlemmar representerar:

EXEMPEL 1. *Sjuksköterskeutbildningen*. Kvalitetskriterier med enkäter för genomförande sedan 2003.

EXEMPEL 2. *Lärarytbildningen*. Material som belyser »Från novis till professionell«. Mentorsystem. Partnerskolesystemet.

EXEMPEL 3. *Tandläkarutbildningen*. Utvärderingar är genomförda sedan en längre tid. Klinisk examination i samarbete mellan interna examinatoreer och företrädare från verksamheten sedan 1995.

SWOT-analys

SVAGHETER

Generellt finns svagheter beträffande: VFU-platserna har olika kvalitet mellan olika utbildningar. Genomslaget för information till verksamheten är inte av tillräcklig kvalitet – det blir snarare kvantitet dvs »information overload«. Studenterna förbereds inte inför VFU i tillräcklig grad. Studenternas erfarenheter av olika praxis inom utbildningen på lärosätet och i verksamheten borde omhändertas på ett bättre sätt. Studenternas utvärdering av VFU är inte genomarbetad. Konsistens saknas beträffande ekonomisk ersättning till studenterna vid resor.

Inom olika områden på Malmö högskola förekommer i varierande grad:

- en låg koherens mellan studentens erfarenheter i VFU och utbildningen i huvudämnet på lärosätet
- VFU är »framtung« dvs finns ej i sidosämen (på Lärarutbildningen)
- brist på VFU-platser inom viss verksamhet (på gymnasiet för Lärarutbildningen) och brist på kvalitetssäkrade VFU-platser (inom socionomutbildningarna)
- att viktig information når samordnare för VFU men inte aktuella arbetslag
- att handledarnas kompetens varierar för mycket
- att handledarnas erfarenheter av studenternas prestationer inte tas till vara.

STYRKOR

Generellt: Att det inom ett par områden på Malmö högskola finns utbildning för handledarna i VFU. Olika praxis i utbildningen och i verksamheten ses definitivt som en styrka och omhändertas.

Inom olika områden framhålls olika styrkor såsom:

- partnerskolesystemet och mötesplatserna mellan lärosätet och verksamheten inom Lärarutbildningen
- »Brobygget« på Hälsa och samhälle med gemensamma aktiviteter grundade på olika idéer, gemensamma projektidéer har slagit rot – gemensamma workshops
- gemensam klinisk examination på tandläkarutbildningen

- studenterna upplever att de är till nytta. Lärarutbildningens studenter är »extra vuxna« till barn och ungdomar, diskussionspartner till sina arbetslag på skolan. Studenten »tillhör« ett arbetslag
- medarbetarsamtal med student, mentor och handledare, bedömningsunderlag för medarbetarsamtal
- skrivet underlag om verksamhetsförlagd utbildning, information till studenter, mentorer och handledare
- välkomstbrev från verksamheten till studenten, »mingel« mellan studenter och handledare
- redovisning av examensarbete i verksamheten
- utvärderingar med enkät till studenter och handledare inom vissa program.

MÖJLIGHETER

Baserat på svagheter och styrkor kommer möjligheterna och hot att se olika ut för olika utbildningar och verksamheter. Några möjligheter att ta tillvara är:

- utveckla mål, strategier för ett utvecklat samarbete inom Malmö högskola och utforma utvärderingar av verksamhetsförlagd utbildning med kriterier
- forskning kring »Professioner och professionsutbildning« kan utvecklas genom verksamhetsförlagd utbildning. Seminarier med goda exempel – gemensamma forskningsdagar borde utvecklas. Projektidéer i en frågebank
- gemensam handledarutbildning för handledare i verksamheten och medarbetare inom lärosätet. Kursen kan ha gemensamma delar för Malmö högskola och specifika delar för olika utbildningsområden. Bör vara poänggivande för deltagarna
- utveckla en »Introduktion« till den verksamhetsförlagda delen av utbildningen avsedd för studenter och för handledare/mentorer.

HOT

- »tyckandet« från olika håll dvs. från studenter, verksamheten och lärare
- ekonomiska hot
- den verksamhetsförlagda delen av utbildningen prioriteras inte alltid och inte heller fullt ut. För att få hög kvalitet krävs uthållighet och omfattande insatser!

SAMMANFATTNING

Med hjälp av ovanstående SWOT föreslår vi att en fördjupad analys görs. I analysen ska framgå vilka åtgärder som kan genomföras gemensamt för Malmö högskola och vilka som kan genomföras specifikt för olika utbildningar och program.

Testobjekt och Implementering

Vi föreslår att det i framtiden initieras några olika utvecklingsprojekt. Baserat på arbetsgruppens erfarenheter skulle *testobjekten* kunna utgöras av sjuksköterskeutbildningen, något lärarutbildningsprogram och tandläkarutbildningen. Det finns inom dessa program en långvarig erfarenhet av verksamhetsförlagd utbildning och samförstånd för likheter/olikheter.

Implementeringen bör, som ovan sagts, vara baserad dels på några gemensamma kriterier, dels på testobjektens olika karaktär och förutsättningar. Vi föreslår att arbetsgrupper, som är involverade i planering, genomförande och utvärdering, utses. Arbetsgrupperna ska ta hänsyn till de förslag som vi beskrivit ovan och föreslå andra åtgärder av betydelse för utvecklingen av verksamhetsförlagd utbildning på Malmö högskola. Varje grupp bör vara representativ för involverade områden avseende studenter, verksamheten och lärosätets lärare. Dessutom bör det finnas en referensgrupp som består av studenter och lärare från Malmö högskola med intresse för verksamhetsförlagd utbildning, som kan utgöra ett stöd till arbetsgrupperna och kan bidra till spridningen av kunskap om denna del av utbildningen.

Vi menar, som ovan sagts, att en *handledarutbildning* för handledare i verksamheten och medarbetare inom lärosätet bör utvecklas. Kursen bör ha gemensamma delar för Malmö högskola och specifika delar för olika utbildningsområden. Vidare bör den vara poänggivande för deltagarna.

Litteratur

NÅGRA ALLMÄNNA REFERENSER

- Argyris C, Schön DA. Theory in practice: increasing professional effectiveness. San Francisco: Jossey-Bass publisher, 1974.
- Boud D, Garrick J. Understanding learning at work. London: Routledge, 1999.
- Dewey J. Demokrati och utbildning. Göteborg: Daidalos, 1997.
- Pilhammar Andersson E.Handledning av sjuksköterskestuderande i klinisk praktik. Studies in educational studies 116, Göteborg: 1997.
- Regehr G, Norman GR. Issues in cognitive psychology: implications for professional education. Acad Med 1996; 71:988-1001.
- Rosenquist I. Att vända en oceanångare eller Det saknade mittfältet Malmömodellen – en fallstudie av partnerskolesystemet inom grundskollärautbildning i Malmö. Rapporter om utbildning 10/2004. Malmö högskola, Lärarytbildningen i Malmö.
- Säljö R. Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv. Stockholm: Prisma, 2000.
- Schön DA. Educating the reflective practitioner. San Francisco: Jossey-Bass publisher, 1987.

BEGRÄNSAD SÖKNING AV LITTERATUR OM TANDLÄKARUTBILDNINGENS VERKSAMHETSFÖRLAGDA DEL AV UTBILDNINGEN

- Bartlett DW, Woolford M. Team training at an outreach dental unit. Eur J Prosthodont Restor Dent 2003;11:133-5.
- Cheshire PD. Why undertake outreach into general practice? Brit Dent J 2002; 192:371-4.
- Elkind A. Outreach teaching: is this the future for dental education? Br Dent J 2002; 193:111-2.
- Elkind A, Potter C, Watts C, Blinkhorn F, Duxbury J, Hull P, Blinkhorn AS. Patients treated by dental students in outreach: the first year of a pilot project. Eur J Dent Educ 2005; 9:49-52.
- Grantham EV, Block MJ. Effect of extramural experiences on dental students' attitudes. J Dent Educ 1983;47:681-4.
- Modafi M, Strauss R, Pitner LL, Sandler ES. Dental students' reflection on their community-based experiences: the use of critical incidents. J Dent Educ 2003;67:412-7.

- Smith M, Lennon MA, Brook AH, Ritucci L, Robinson PG. Student perspectives on their recent dental outreach placement experiences. *Eur J Dent Educ* 2006; 10:80-6.
- Thornton JB. UAB school of dentistry: reaching outside the walls. *J Am Coll Dent* 2004;71:17-9.
- Woronuk JI, Pinchbeck YJ, Walter MH. University of Alberta dental students' outreach clinical experience: an evaluation of the program. *J Can Dent Assoc* 2004;70:233-6.